

СЦЕНІЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 792. 077 (477)

Цитування:

Ян І. М. Драматургічні новації в українському музично-драматичному театрі на початку ХХ століття. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2022. Вип. 42. С. 123–126.

Yan I. (2022). Dramaturgical Innovations in Ukrainian Music and Drama Theatre in Early XX Century. *Mystetstvoznavchi zapysky: zb. nauk. pr.*, 42, 123–126 [in Ukrainian].

Ян Ірина Миколаївна,
доктор мистецтвознавства,
доцент кафедри режисури
та акторської майстерності
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0003-0416-6625>
iniko2004@gmail.com

ДРАМАТУРГІЧНІ НОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ
МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Мета роботи – дослідити специфіку впровадження національних драматургічних новацій в українському музично-драматичному театрі в соціокультурних умовах Російської імперії на початку ХХ століття. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні історико-культурного, системного, аналітичного, мистецтвознавчого методів, які надають можливість проаналізувати ідейно-естетичний зміст драматургічної діяльності, дослідити жанрову специфіку її становлення у контексті націотворення. **Наукова новизна** роботи полягає в розкритті специфіки впровадження національних драматургічних новацій та визначенні їх ролі в процесі конституювання національних і художньо-естетичних ознак українського музично-драматичного театру під час колонізації української культури на початку ХХ століття. **Висновки.** Драматургічна діяльність національних митців була спрямована на популяризацію національної культури, історико-культурних традицій української нації серед широкого кола поліетнічної аудиторії. Упровадження драматургічних новацій в українському музично-драматичному театрі в умовах імперської колонізації української культури відіграло важливу етнозберігаючу, етноконсолідує роль, справило вагомий вплив на процес конституювання національних і художньо-естетичних ознак українського музично-драматичного театру в соціосфері того часу.

Ключові слова: український музично-драматичний театр, націотворення, драматургічні новації, репертуар.

Yan Iryna, Doctor of Arts Studies, Associate Professor, Department of Directing and Acting, National Academy of Culture and Arts Management

Dramaturgical Innovations in Ukrainian Music and Drama Theatre in Early XX Century

The purpose of the article is to study specifics of the introduction of national dramaturgical innovations in the Ukrainian music and drama theatre in the socio-cultural conditions of the Russian empire in early XX century. **The research methodology** consists in the application of historical-cultural, analytical, systematic, and art-scientific methods, which allow analysing the ideological and aesthetic content of dramaturgical activity, investigating the genre specifics of its formation in the context of nation-building. **The scientific novelty** of the work consists in revealing the specifics of the introduction of national dramaturgical innovations and determining their role in the process of constituting national and artistic-aesthetic features of the Ukrainian music and drama theatre during the colonisation of Ukrainian culture in early XX century. **Conclusions.** Thus, the dramatic activity of national outstanding artists, was aimed at popularising national culture, historical and cultural traditions of the Ukrainian nation among a wide range of multi-ethnic audiences. The introduction of dramaturgical innovations in the Ukrainian music and drama theatre under the conditions of the imperial colonisation of Ukrainian culture played an important ethno-preserving and ethno-consolidating role, had an important impact on the process of constituting national and artistic-aesthetic features of the Ukrainian music and drama theatre in the sociosphere of the time.

Key words: Ukrainian music and drama theatre, nation-building, dramaturgical innovations, repertoire.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах націотворення та європейської інтеграції актуального значення набувають питання збереження та популяризації національної театральної спадщини.

Дослідження специфіки драматургічних новацій в українському музично-драматичному театрі є однією з важливих передумов осмислення та аналізу здобутків культурно-мистецької еліти попередніх поколінь.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика висвітлення тенденцій та шляхів розвитку українського театрального мистецтва розкрита в працях Д. Антоновича [1], І. Мар'яненко [7], О. Красицької [5] та ін. Дослідженню родо-жанрових трансформацій драматургічних жанрів присвячено праці А. Новікова [9], С. Хороба [12], С. Чорнія [13] та ін. Водночас, попри значимість доробку вчених, дослідження особливостей репертуарних новацій на українській сцені під час колонізації української культури на початку ХХ століття ще потребує мистецтвознавчого аналізу. Цим і зумовлений вибір теми статті, метою якої є дослідити специфіку впровадження національних драматургічних новацій в українському музично-драматичному театрі в соціокультурних умовах Російської імперії на початку ХХ століття.

Виклад основного тексту. На початку ХХ ст. з поширенням українського національно-визвольного руху за сприянням національних культурних діячів утворилася широка мережа національних, громадських, наукових, культурницьких та освітніх організацій. Патріотичні діячі Наддніпрянщини та Галичини консолідували свої зусилля в єдиному напрямі, скерованому на захист національних прав і свобод українців від імперської культурної колонізації.

Ці нові суспільно-політичні зрушення, як вияв незламності духу української нації, її культурної ідентичності, здійснили безпосередній вплив і на новації в українському музично-драматичному театрі. З демократичною піднесеністю та експериментальним запалом українські драматурги поринули в пошуки жанрово-стильових новацій, нових мистецьких виражальних прийомів та засобів.

Модерністські драматургічні новації виявилися через реципіювання європейських модерністських моделей (неоромантизму, символізму), популяризацію в зазначених суспільно-політичних умовах характерних особливостей українського романтизму з його традиційною тематикою зображення національної та духовної самобутності [12, 11].

Український модернізм від початку став інноваційним ідеологічним орієнтиром відродження української культури, наближення її художнього світогляду до європейських координат, водночас символом збереження національної самобутності та культурної ідентичності. Мистецькі орієнтації вітчизняних драматургів В. Винниченка, М. Вороного, Лесі

Українки, О. Олеся, С. Черкасенка й ін. ґрунтувалися на усвідомленні націєтворчих, етноконсолідуючих завдань українського мистецтва, його подальшого європейського розвитку. Українські драматурги мали інноваційний стиль художнього мислення, усвідомлювали етнозахисну, етноконсолідуючу, культуротворчу роль українського театру, що пропагував національні та загальнолюдські цінності [12, 11–12].

Л. Старицька-Черняхівська про час становлення оновленого українського театру зазначала: «Український театр жив і набував слави. ... довгий час він був єдиним національним прапором, що маяв над поневоленою нацією. Це розуміли кращі презентанти його: вони боронили свій рідний прапор, як уміли, і незаплямованим донесли його до наших днів» [11, 239].

Новотвори В. Винниченка, Лесі Українки, О. Олеся, С. Черкасенка, Л. Старицької-Черняхівської та ін. формували нову українську драму (філософсько-психологічну, лірико-поетичну) з модерним режисерсько-акторським типом мислення, з філософським узагальненням та поетичною красою, під впливом європейських драматургічних творів Г. Ібсена, М. Метерлінка, А. Стріндберга й ін. [9, 335].

У цей час українська драматургія збагатилася психологічними драмами: «Дисгармонія», «Щаблі життя», «Брехня», «Великий Молох», «Пригвожені», «Пісня Ізраїля» В. Винниченка, «Милість Божая», «Гетьман Дорошенко», «Іван Мазепа», «Сапфо», «Крила» Л. Старицької-Черняхівської, «Камінний господар», «Блакитна троянда», «Кассандра», «Одержима», «На полі крові» Лесі Українки, «На вахті», «Без просвітку», «Петро Кирилюк», «Земля» С. Черкасенка та ін. Також її окрасою стали драматичні сцени «На залізниці» Г. Хоткевича, драматичні нариси «В старім гнізді» С. Черкасенка, «В холодку», «На перші гулі» С. Васильченка, драматичні етюди О. Олеся «Осінь», «Танець життя» та ін. [5, 26]. Відтак упровадження драматургічних новацій на українській сцені було необхідною запорукою подальшого розвитку українського театрального мистецтва в контексті розвитку європейської культури.

У цей час драматургічні новації в репертуарі мали місце в трупах М. Кропивницького (1894–1900): «Блакитна троянда» Лесі Українки, «Степовий гість» Б. Грінченка, а також у Трупі М. Кропивницького під орудою П. Саксаганського

і М. Садовського за участю М. Заньковецької (1900–1903): «Лісова квітка» Л. Яновської [5, 27].

Утілення інноваційного модерністського репертуару на українській сцені відбулось у театрі М. Садовського. В. Василько у своїх спогадах зауважував, що з розвитком українського театрального руху саме на театр М. Садовського, що на той час був єдиним стаціонарним національним театром, українська інтелігенція поклала надії оновлення та європеїзації національного театрального мистецтва.

Слід зауважити, що кожна вистава мала свої жанрово-стильові ознаки, що свідчило про увагу режисера до стильових особливостей музично-драматичного твору, уміння віднайти для кожного жанру своє індивідуальне художньо-образне режисерське рішення.

Постановки в театрі М. Садовського були значними, вистави не були збитковими та мали успіх у глядача. І. Мар'яненко відзначав і прекрасне музичне оформлення вистав: «Річ у тім, що театр мав свій постійний, невеликий, проте з хорошими голосами хор, диригента і хормейстера; танцюристи теж були зі своїх акторів. Невеликий, проте, хороший оркестр поповнювали для опер разовими оркестрантами з інших театрів. Співаки-солісти, часто дуже хороші, комплектувалися з постійного штату театру з невеличкою ставкою українського драматичного актора. Деякі з них були прекрасними драматичними акторами» [7, 165–166].

Постановка інноваційного репертуару вимагала введення нових засобів акторської гри. Драматургічні жанри психологічної драми та комедії, сатири вимагали й перебудови акторської психотехніки. Про творчу роботу над репертуаром колективу В. Василько зазначає: «... після прочитання п'єси і обговорення її переходили до зачитки ролями (режисерські скорочення, виправлення помилок). Далі починався найцікавіший період – про період розводки мізансцен. Тоді відбувались захоплюючі розмови про зміст і стиль п'єси, звичаї, епоху, характери, стосунки, взаємодії персонажів, манеру гри. Саме у цей період робився дійовий аналіз п'єси, визначалися конфлікти ... ідея як висновок з усього складного сплетіння подій» [2, 27].

Утілення інноваційного модерністського репертуару на сцені було можливим також за умови плідної творчої співпраці драматурга з режисером, акторами та художниками-постановниками. Зокрема, для оформлення вистав у театрі М. Садовський запросив художника В. Кричевського. Відтак його майстерними декоративними роботами стали

спектаклі «Гарас Бульба» М. Гоголя, «Богдан Хмельницький» М. Старицького, «Степовий гість» Б. Грінченка. В. Кричевський привніс на сцену досвід архітектора, який створив проекти тогочасних громадських установ, приватних будинків, засвідчивши досконале знання різних архітектурних стилів. Його роботи відзначало синтетичне поєднання української живописної декоративності з традиціями національної архітектури [8, 113].

М. Садовський, режисер-новатор, репрезентував глядачам твори модерної української драматургії: «Камінний господар» Лесі Українки, «Молода кров», «Брехня», «Натусь» В. Винниченка, «Гетьман Дорошенко», «Крила» Л. Старицької-Черняхівської, «Про що тирса шелестіла...», «Земля», «Жарт життя» С. Черкасенка, «Куди віпер віє» С. Васильченка, драматичні етюди О. Олесь та ін. [5, 29].

Постановка п'єси Лесі Українки «Камінний господар» мала велике значення для творчого зростання самого колективу театру. Театрознавець В. Чаговець, сучасник тих подій, стосовно постановки п'єси зазначав: «Тут усе для театру було новим. І пісня Дон Жуана в зовсім новому трактуванні, і структура п'єси, відмінна від звичайного типу класичних традицій, – якась особлива психологічна таємниця, що її лишила нам наймудріша з поетів після шевченківського покоління» [6, 54].

Театральна критика відзначила цю постановку, визнавши її вагомим здобутком і наголосивши на тому, що «... п'єси романтичного напрямку, збудовані на історичному тлі, хоч й одмінні своєрідним стилем і манерою авторів, дали багатий матеріал для праці режисера й артиста... У нашій театрі вистави сих п'єс можна вважати симптоматичними в його розвою, у його нормальнім переході від драми української – романтично-побутової й історичної до драми європейської, але збудованої також на історичному тлі і в романтичному напрямі. Тут помічається послідовний процес, що має спадковий зв'язок з попередніми етапами нашої драми» [4, 14].

Стосовно постановок у театрі новотворів В. Винниченка М. Садовський зазначав: «Цього сезону побачила вперше світло театральної рампи Винниченкова п'єса “Брехня”. Це була перша з його п'єс, яку я поставив, бо такі п'єси, як “Базар”, “Дисгармонія” передусім не дозволяла цензура, а по-друге, я вважаю їх за малосценічні, хоч деякі сцени в них написано живо й характерно» [10, 108].

Утім завдяки наполегливості І. Мар'яненка, який з ентузіазмом та творчою піднесеністю

сприймав модерністський репертуар, старанно працюючи з акторами, віднаходячи нові художні прийоми творчості, у театрі були поставлені п'єси В. Винниченка «Натусь» та «Молода кров» (1913) [8, 114–115].

Наукова новизна роботи полягає в розкритті специфіки впровадження національних драматургічних новацій та визначенні їх ролі в процесі конституювання національних і художньо-естетичних ознак українського музично-драматичного театру під час колонізації української культури на початку ХХ століття.

Висновки. Отже, драматургічна діяльність національних митців була спрямована на популяризацію національної культури, історико-культурних традицій української нації серед широкого кола поліетнічної аудиторії. Впровадження драматургічних новацій в українському музично-драматичному театрі в умовах імперської колонізації української культури відіграло важливу етнозберігаючу, етноконсолідуючу роль, справило вагомий вплив на процес конституювання національних і художньо-естетичних ознак українського музично-драматичного театру в соціосфері того часу.

Література

1. Антонович Д. Триста років українського театру, 1619–1919. Прага : Укр. громад. видавничий фонд, 1925. 272 с.
2. Василько В. С. Микола Садовський та його театр. Київ : Держ. вид-во образотвор. мистецтва і муз. літ. УРСР, 1962. 196 с.
3. Вороний М. Марко Лукич Кропивницький. Зоря. 1897. Ч. 1. С. 14.
4. Корифеї українського театру в одеській пресі : бібліогр. покажч. / упоряд. О. Нуньес ; наук. ред. Р. Пилипчук ; Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького. Одеса, 2011. 284 с.
5. Красильникова О. Історія українського театру. Київ : Либідь, 1999. 209 с.
6. Кропивницький Марко Лукич : зб. ст., спогадів і матеріалів / уклад.: П. Долина, П. Перепелиця. Київ : Мистецтво, 1953. 529 с.
7. Мар'яненко І. О. Минуле українського театру. Зустрічі, творча праця. Київ, 1953. 184 с.
8. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ ст. / Акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва; голов. наук. ред., упоряд. М. О. Гринишина. Київ : Інтертехнологія, 2006. 1054 с.
9. Новиков А. О. Українська драматургія й театр від найдавніших часів і до початку ХХ ст. : монографія. Харків : Сага, 2011. 408 с.
10. Садовський М. К. Мої театральні згадки:

1881–1917. Харків; Київ : Держ. вид-во України, 1930. 120 с.

11. Старицька-Черняхівська Л. М. Вибрані твори : Драматичні твори. Проза. Поезія. Мемуари. Київ : Наук. думка, 2000. 842 с.

12. Хороб С. І. Українська драматургія кінця ХІХ – початку ХХ століття в системі модерністського художнього мислення : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2002. 45 с.

13. Чорній С. Український театр і драматургія. Мюнхен; Нью-Йорк, 1980. 248 с.

14. Шурапов В. Марко Кропивницький та його спадкоємці : історичний нарис. Кіровоград : КОД, 2010. 392 с.

References

1. Antonovych, D. (1925). Three hundred years of Ukrainian theatre, 1619–1919. Prague [in Ukrainian].
2. Vasulko, V. (1962). N. Sadowski and his theatre. Kyiv [in Ukrainian].
3. Voronyi, M. (1897). Marko Lukych Kropyvnytskyi. Lviv: Zorya, 1 [in Ukrainian].
4. Coryphaeus of the Ukrainian theatre in the Odessa press: bibliographer (2011). Odessa: A. M. Gorky State Scientific Library [in Ukrainian].
5. Krasylnykova, O. (1999). History of Ukrainian theatre of the XX century. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Kropyvnytsky Marko Lukych: coll. art., memoirs and materials (1953). Kyiv: Art [in Ukrainian].
7. Marianenko, I. O. (1953). The past of the Ukrainian theatre. Meetings, creative work. Kyiv [in Ukrainian].
8. Essays on the history of theatrical art of Ukraine in the XX century (2006). Kyiv: Intertechnology [in Ukrainian].
9. Novykov, A. (2011). Ukrainian drama and theatre from ancient times to the early XX century. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
10. Sadowski, M. (1980). My memories theatre. Kyiv [in Ukrainian].
11. Starytska-Chernyakhivska, L. (2000). Selected works: dramatic works. Prose. Poetry. Memoirs. Kiev: Scientific Thought [in Ukrainian].
12. Khorob, S. (2002). The Ukrainian Drama of the end of the XIX-th – the XX-th beginning of the century in the system of modernistic artistic thought. Extended abstract of Doctor's thesis. Lviv: National University named after I. Franko [in Ukrainian].
13. Chorny, S. (1980). Ukrainian theatre and drama. Munich, New York [in Germany].
14. Shurapov, V. (2010). Marko Kropyvnytsky and his heirs: a historical essay. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.10.2022
Отримано після доопрацювання 09.11.2022
Прийнято до друку 16.11.2022